

Araguaia

amb el Bisbe Casaldàliga

Roger de Llúria 126, 3-1

08037 BARCELONA

Tel. 93 317 61 77

Fax 93 412 53 84

correu electrònic: araguaia@pangea.org

www.araguaia.pangea.org

CARTA 91 – FEBRER 2018

PERE CASALDÀLIGA DE L'ARAGUAIA

Maria Júlia Gomes Andrade

90 ANYS DE VIDA DEDICATS A LA RESISTÈNCIA CONTRA EL CAPITAL I A LA DEFENSA DELS POBRES

**“Para descansar
eu quero só
esta cruz de pau
como chuva e sol
estes sete palmas
e a Ressurreição!”**

**(Poema “Cemitério do Sertão”,
de Pere Casaldàliga)**

**“Per descansar
jo només vull
aquesta creu de fusta
com pluja i sol
aquets set pams
I la Resurrecció!”**

**(Poema “Cementiri del Sertão”,
de Pere Casaldàliga) (traducció)**

Fa gairebé 20 anys, en Pere Casaldàliga va celebrar una missa el dia dels difunts en un dels cementiris de São Felix do Araguaia, al Mato Grosso. En acabar va dir en presència del poble i agents de pastoral:

“Vull que escolteu molt be, perquè us parlo d’una cosa molt seria: és aquí on vull ser enterrat “. “L’aquí “ era el que el poble de la regió anomena “Cementiri Karajà”, on van ser enterrats molts indígenes i molts treballadors que venien de tot arreu i eren explotats a les hisendes de bestiar. El lloc on va ser enterrada la gent més humil d’aquella terra: El cementiri dels més pobres.

Una de les coses que més van impressionar a en Pere quan va arribar en aquesta regió

del Mato Grosso el 1968, era la situació dels peons, treballadors assalariats que migraven d’estats diferents amb la il·lusió que la seva vida milloraria treballant en les grans hisendes. Se’ls prometia molt quan se’ls reclutava i ja durant el viatge i després en el propi treball se’ls hi carregaven molts deutes...La maledicció de l’esclavatge pel deute. Les fugides eren durament reprimides amb la tradició de tallar les orelles dels treballadors que buscaven escapar d’aquell martiri.

La situació dels petits “posseiros” i dels diferents pobles indígenes de la regió no era molt diferent en aquesta terra de les majors concentracions fundiàries durant la dictadura militar. En la carta pastoral de 1971, “Una església de l’Amazònia

Amèrica - Carisma - Esperança - Pobres - Negres - Indis - Terra - Fidelitat - Regne - Pasqua

Drets Humans - Poble de Déu - Tercer Món - Ecologia - Ecumenisme

en conflicte amb el Latifundi i la Marginalització Social”, en Pere fa una forta denúncia de totes aquelles situacions, d’una regió tan desigual, posicionant l’església – la recent creada Prelatura de Sao Félix do Araguaia- al costat dels més pobres:

“Nosaltres-bisbe, capellans, germanes, laics compromesos –estem aquí entre l’Araguaia i el Xingú en aquest món real i concret, marginalitzat i acusador, que acabo de presentar detalladament. O possibilitem l’encarnació salvadora de Crist en aquest medi, al que vam ser enviats, o neguem la nostra Fe, ens avergonyim de l’Evangeli i traïm els drets i l’esperança agònica d’un poble de gent que també es poble de Deu: els “sertanejos”, Els “posseiros”, els peons; aquest tros brasiler de l’Amazònia.

Perquè estem aquí, aquí ens hem de comprometre. Clarament. Fins al final (només hi ha una prova sincera, definitiva, del amor, segons la paraula i l’exemple de Crist). No volem reemplaçar els herois, els originals. Tampoc no pretenem donar lliçons a ningú. Sol·licitem només la comprensió compromesa d’aquells que comparteixen amb nosaltres la mateixa Esperança “.

Vaig tornar a São Félix a finals de 2018, després

de gairebé 16 anys d’anar-hi per primera vegada. Per, sobretot, visitar en Pere. Durant aquests dies i buscant a l’Arxiu monumental de la Prelatura, vaig descobrir missatges intercanviats amb João Pedro Stédile, per a qui el bisbe Pere sempre ha tingut una gran admiració. Un d’aquests correus electrònics de data 24 de desembre de 2002, i en Pere responia a João Pedro dient-li que no podia estar al Fòrum Social Mundial 2003, ni al llançament del diari Jornal de Fato que es faria en aquella Trobada. Ell tenia un viatge ja programat per a Roma aquell mes. I en Pere li deia a l’amic del MST: “Hi ha moltes expectatives pel que fa al govern de Lula. Ningú no dubta de l’honestat del company, però molts ens pregunten ansiosos per aliances i concessions. Serà un nou moment d’autocrítica serena, però lliure. La Terra i tots els seus problemes definiran en gran part els reptes de l’alimentació, l’ocupació, l’alleujament de les ciutats i la correcció gradual de les desigualtats socials. El latifundi continua sent enemic número u! “

El latifundi continuava estant en el centre de les preocupacions d’en Pere, 34 anys després de la seva arribada a Brasil. En Pere sempre ha tingut la profunda reflexió, d’entendre que els canvis estructurals no passarien només per una victòria més a l’esquerra en les eleccions. Els canvis més grans haurien de provenir de la consciència i l’organització de les persones. I la vida pastoral, per en Pere, passava per contribuir a l’organització del poble en la seva lluita pels drets, a la regió de Mato Grosso on va triar viure. Però tota aquesta història profunda de l’acció política i la reflexió van ser abordades pels partidaris del president electe a Sao Félix do Araguaia i la regió, com a “Bisbe Petista” en aquestes eleccions presidencials despolititzades i manipulades de 2018. Un

bisbe del PT que encara ha de ser derrotat .

Durant l'estada, alguns agents de pastoral de la Prelatura també em van explicar de l'episodi de la cercavila pro-Bolsonaro. Un dia abans de la primera ronda de les eleccions es va organitzar una enorme marxa a favor d'aquest candidat, i les botzinades dels cotxes es van fer més fortes quan passaven per l'antiga casa del bisbe. Molts van cridar des dels cotxes." Va ser com una revenja contra en Pere i contra tot el que ell representa", van percebre la gent de la casa. Però pensant-ho be, i recordant totes les històries d'aquesta església compromesa, aquesta radicalització entre dos pols no és nova en aquesta regió. En realitats com aquesta, només els covards que no es posicionen. I en Pere encara fa nosa, i molta!

Què ens podria dir en Pere -i ajudant-nos a reflexionar- sobre aquest remolí que va colpejar Brasil? Certament, molt. Una vegada vaig anomenar a en Pere la "l'Esperança indignada" en un article que vaig escriure. I mentre llegia cartes i més cartes que en Pere va intercanviar amb amics personals i persones d'esglésies i moviments arreu del món, em vaig adonar del significat d'aquesta paraula "esperança" en l'intercanvi de missatges. Potser no sigui una coincidència, doncs, que una de les cançons favorites d'en Pere sigui Somni impossible: "Somiar un altre somni impossible, lluitar quan és fàcil de cedir, vèncer a l'enemic invencible, negar quan la regla és vendre". Una cançó que sempre demanava a l'advocada i agent de pastoral Zezé que cantés a "capela", amb la seva bonica veu, en les activitats de la Prelatura.

I el bisbe Pere, com és conegut a la ciutat, encara està aquí. El fort avenç del "Germà Parkison" amb el qual ha viscut durant més

de 20 anys deixa marques fortes. Els 90 anys (gairebé 91!) Massa. Ja no s'expressa amb la profusió de paraules i escrits que sempre ens han marcat molt. I aquest és sens dubte un gran patiment. Però en Pere es comunica d'altres maneres, amb gestos, mirades, prement les nostres mans, i ens brinda la benedicció amb els gestos de les seves mans. Sabem que ell està allà, que és en Pere, i que ens reconeix. I tracta bé a tots els que vénen a la casa, ja siguin persones de la ciutat que el venen a veure, siguin alguns Karajá indígenes (Iny), o alguna visita que ve de lluny.

I la seva casa també continua sent un refugi per als Karajá de passada per São Félix, procedents de les aldees que hi ha a l'illa de Bananal, a l'altre costat del riu Araguaia. Saben que tindran un got d'aigua fresca allà, tindran un lloc per descansar de les caminades per la ciutat. I saben que sempre se'ls donarà un plat de menjar a l'hora de dinar. Vaig passar cinc dies a São Félix, i cada dia hi havia alguns Iny, la major part de l'aldea de Santa Izabel, que està més a prop de la ciutat. Al penúltim, un jove Iny estava malalt i va anar cap allà . Deia que sentia molt dolor i va dir que havia vomitat sang. Vam poder parlar amb el cap del districte de salut indígena regional, que va enviar un cotxe per recollir-lo. Aquell jove indi sabia que tindria refugi en aquella casa, amb la "gent del bisbe Pere".

L'epígraf no és més que la primera part del poema "Cementiri del Sertão". Però en Pere continua: "Però per viure, ja vull tenir, la part que em cap, en el teu latifundi, que la terra no és teva, senyor doctor Ningú. Però per viure, terra i llibertat, he de tenir ". La lluita d'en Pere i la seva Església compromesa sempre ha estat per la justícia i per a la vida.

Pere és lluita. Pere és la inspiració. Pere és un exemple. I la malaltia i la vellesa d' en Pere no tan sols es poden entendre com a patiment. Ha de provocar-nos una "profunda reflexió sobre el significat dels 90 anys de vida dedicats a la resistència contra el capital i la defensa dels pobres", va dir la mestra i lluitadora de Minas Gerais Maria José Silva. I que poguem, tots i cadascun de nosaltres, inspirar-nos en en Pere Casaldàliga pels difícils temps que travessa

i travessarà el nostre país. Que l'esperança activa i indignada ens guiï!

Aquest text està dedicat al pare Félix Valenzuela i Telma Araújo, gent amiga d'en Pere.

- Maria Júlia Gomes Andrade és antropòloga e coordinadora del Movimento pela Soberania Popular na Mineração (MAM).

MEMÒRIA: TOMÀS I PERE DUES VIDES I UNA CAUSA

Aquest article va ser publicat fa uns mesos al Diari de la CPT. Tot i que ja ha passat un temps creiem que és interessant, perquè explica els actes d'homenatge a Dom Tomás i al bisbe Pere, i la relació entre aquests dos grans amics. També fa un resum molt encertat de l'anàlisi de conjuntura Brasileira fet per Frei Betto, un temps abans de les eleccions.

El dia 2 de maig, quan es complien quatre anys de la Pasqua de Dom Tomás Balduino, un dels fundadors de la Comissió Pastoral de la Terra (CPT) i del Consell Indigenista Missioner (CIMI), molta gent va omplir l'auditori de la Universitat Estadual de Goiás (UEG), a la ciutat de Goiás, a 140 Km de Goiània (GO), per a la 4ª setmana Dom Tomàs Balduino, que va tenir com a lema: "Els Drets Humans no es demanen de genolls, s'exigeixen dempeus"

Carlos Alberto Libânio, o com és més conegut, Frei Betto, va ser el responsable d'analitzar la "lluita dels pobles i la conjuntura actual de resistència ". La taula d'inici va comptar també amb les presències de la professora i alcaldesa de la Ciutat de Goiás, Selma Bastos (PT), Dom Eugénio Rixen, bisbe de la Diòcesi de Goiás, i la directora de la UEG, la professora Débora Magalhães. " La Universitat és un espai obert i només es justifica si és per mantenir el diàleg amb allò que és desig de la societat. I és important que portem tot allò que va ser practicat per algú que va ser un entusiasta i constant educador com Dom Tomás"

En el seu anàlisi de conjuntura, Frei Betto va abordar l'abans de la dreita a Brasil, i també va contextualitzar el procés històric que va desencadenar això, no només a Brasil, sinó en el món. Durant la seva xerrada, el frare dominicà va enfatitzar, varies vegades, la necessitat de "tornar al treball de base. Tornar a reforçar els

moviments socials, Tots! Indígenes, negres, dones, criatures, arts, LGBT Tots i Totes, moviments d'ONGs, de minories ètniques, etc...

A continuació destaquem alguns elements de l'anàlisi del religiós:

“Estem vivint una conjuntura brasilera i mundial de l'avançament de la dreta”

-La dreta va sortir de l'armari i l'esquerra hi ha entrat. El que passa és que durant molt temps, l'esquerra va tenir una forta hegemonia en l'escenari mundial a través dels països socialistes. I des de que el Mur de Berlin va caure , el 1989, la dreta ha passat a tenir una gran ofensiva , inclús perquè el món, que era bipolar, dividit en dos grans sistemes econòmics, capitalisme i socialisme, es va transformar en un mon “unipolar”.

“ Tot això ha fet que hi hagi una reculada dels sectors d'esquerra”

-Perquè en tingueu una idea. El Partit Comunista d'Itàlia era el partit comunista més fort de tots els països fora de l'àmbit de la Unió Soviètica i de la Xina, i pràcticament ha desaparegut. Al Brasil, també tenim fenòmens de reculada de les forces d'esquerra, principalment de les més tradicionals , com sectors comunistes, i pràcticament qui ha quedat encara qüestionant el sistema capitalista i proposant altres mons possibles van ser els moviments populars vinculats amb la causa dels més pobres

“Vam arribar al govern, no necessàriament al poder”

-Qui està en el govern, necessàriament no està en el poder . I no sempre el poder vol

estar en el govern. I els governs populars progressistes ara es desmoronen. I nosaltres necessitem avaluar per què això passa. Per què, per exemple, la població de Nicaragua ha sortit al carrer a demanar la caiguda de Daniel Ortega (de la línia Sandinista), que proposa una reforma de les Pensions que fa enveja a la proposta del Témer? Molt pitjor del que el Témer proposa a Brasil, perquè a més a més d'augmentar la contribució de 4 al 12%, encara retirava el 5% del salari. Per sort, aquell poble s'ha mobilitzat . Però és una vergonya, per a nosaltres d'esquerres haver de reconèixer això.

“EL VOL DE LA PRIMAVERA”

El dia 3 de maig , en el Cinema Teatre San Joaquim, a la ciutat de Goiàs (GO), un cicle que va durar gairebé 10 anys, començava el seu tancament : la producció del film “ El Vol de la Primavera”, que no tenia aquest nom quan va començar a ser gestat durant una conversa entre el cineasta Dagmar Talga i Dom Tomás a la CPT a Uberlândia (MG). “Volíem fer un llibre, però ja n'hi havien varis sobre ell. Aleshores vam pensar en un film. Dom Tomàs va estar d'acord, sempre que no fos una biografia, i sí mostrés les seves lluites i causes”, va recordar Talga.

El primer acte de pre-estrena de la producció es va fer durant la Setmana Dom Tomàs, a la Ciutat de Goiàs i després a Goiània, i després a la Setmana de la Terra i de les Aigües Padre Josimo (TO). Ja en l'últim dia 8 de maig, el llargmetratge va ser estrenat oficialment a la 20ª edició del Festival Internacional de Cinema i Video Ambiental (Fica), a la Ciutat de Goiàs.

Padrí i Fillol

Al final del mes de maig, entre els dies 23 i 30, a Goiània, es va celebrar també la 4ª setmana Dom Tomàs Balduino , a la que es va incorporar la celebració dels 90 anys d' en Pere Casaldàliga. Amb el Lema "Dues vides i una causa", l'acte va buscar destacar la forta relació construïda entre Tomás i Pere, desde que aquest va arribar a Brasil. Una relació d'apadrinament. Els dos es consideraven padrí i fillat.

Dom Tomás va ser decisiu perquè en Pere acceptés el seu nomenament com bisbe. Els dos van beure de les mateixes fonts, el Concili Vaticà II i la Conferència de Medellín. Això va fer que assumissin les mateixes causes i defensessin les mateixes banderes. Sempre van lluitar amb molta fermesa en defensa dels drets dels indígenes i dels camperols, i van estar junts en la creació del CIMI i la CPT. Tomàs i Pere van ser perseguits per la dictadura militar i denunciats per Don Sigaud, com defensors d' idees comunistes.

L'AREA INDÍGENA XAVANTE DE NOU AMENAÇADA

El cacic Damião Paridzané, del Poble Xavante de la Terra Indígena Marãiwatséde, ha gravat un vídeo en el que diu que està preparat per defensar les terres demarcades, en cas que les amenaces d'invasió per part de polítics i els agricultors locals es facin realitat.

En el vídeo, en Damiao diu estar en contra del decret que està preparant el govern, que legalitza l'arrendament de terrenys en àrees de demarcació indígena, i que l'elit ruralista està activant el conflicte entre indígenes i "posseiros"

Vàries activitats van marcar aquest acte a Goiània: el Seminari per commemorar els 50 anys de Medellín, amb l'assessoria del pare José Oscar Beozzo i una exposició fotogràfica de Douglas Mansur sobre en Pere, titulada "90 anys, 90 fotos. A l' Institut d'Estudis Socioambientals (IESA), el dia 29, va haver-hi un debat sobre el film "Anell de Tucum", amb la participació del secretari adjunt del CIMI, Gilberto Vieira. A la nit, una taula rodona va destacar la importància i el significat de Pere Casaldàliga i Tomàs Balduino en la qüestió agrària i als moviments populars. A la Universitat Pontifícia Catòlica de Goiás (PUC-GO), el dia 30, va haver-hi una posada en comú sobre Educació Popular i Drets Humans en la construcció d'un Projecte Popular pel Brasil.

ANTÔNIO CANUTO - ELVIS MARQUES

Col·laboradors de la CPT Nacional i del Sector de Comunicació de la Secretaria Nacional de la CPT

que van ser fets fora de l' àrea el 2013.

"Si volen lluitar, anem a la guerra. Som homes també. Som origen del coratge ", va dir el líder Xavante.

La Fiscalia Federal va declarar, a través del Fiscal Antônio Carlos Bigonha, que les demarcacions aprovades van ser revisades en totes les etapes i es van complir les lleis. "No hi ha dubte sobre la legalitat "va dir Bigonha, durant un esdeveniment sobre drets constitucionals que a la seu del Ministeri Public

Federal, a Brasília. La ministra d'Agricultura, Tereza Cristina, va ser convidada, però no va assistir.

Una enquesta de dades publicada el dia 14

de gener revela que sis en cada 10 brasilers s'oposen a la revisió de la demarcació de terres pobles indígenes. En dades proporcionals, el 37% estan d'acord amb la reducció, el 60% en desacord i 3% que no saben respondre.

ELS TRETS DE L'ÉSSER HUMÀ NOU

Per tal de fer un petit tast de la campanya d'enguany: Les grans causes en allò petit, publiquem aquest article d'en Pere Casaldàliga que, encara que antic, té molt a veure amb el tema d'enguany.

La Gran Causa... en allò petit, allò diari, allò personal, allò privat...

Amb major o menor lucidesa, amb lògica vital més o menys conseqüent, ja hem descobert la Societat feta Sistema, dins de l'Estructura que ens envolta i condiona, sota la inevitable sol·licitació de la Conjuntura diària.

(L'Església, perita en Eternitat i menys perita en Història, durant segles, moltes vegades, fàcilment només veia persones; o només individus; o més dicotòmicament encara, a vegades només veia ànimes...).

Sense deixar mai d'afrontar aquesta globalitat estructural, en la qual es forja la Història humana i dins de la qual s'esdevé el Regne, hauríem ara de redescobrir, compromesament, la Persona, l'Ésser Humà, membre de la Societat i protagonista de la Història i del Regne.

L'Ésser Humà –l'home i la dona– és un ésser estructural i estructurant. La Història, el Sistema i el Regne el fan, però, alhora, ell fa el Sistema, la Història i el Regne.

L'Ésser Humà Nou és una utopia universal. I els cristians –que creiem en aquesta utopia com a feta realitat en Jesús de Natzaret– no tenim l'exclusiva d'aquesta passió abassegadora,

sembrada pel Déu Viu en el cor de cada ésser humà i en la Història de cada Poble.

La reflexió i la vivència d'una Espiritualitat de l'Alliberament, a Amèrica Llatina (al Tercer Món, al Món, més en general, penso jo sincerament), haurien de tenir com a consideració i exigència bàsiques la utopia necessària de l'Ésser Humà Nou. Ser cristià, a qualsevol part del Món, en qualsevol hora històrica, és ser un Ésser Humà Nou, com aquell Ésser Humà Nou, Jesús; però ser cristians, avui, a la nostra Amèrica Llatina, on l'Esperit i la Sang apressen, només pot ser obstinar-se apassionadament en ser de veritat, lliurement, davant l'escàndol del Món i de l'Església, Éssers Humans Nous, en una Església Nova, per al Món Nou.

Fa dies que intento delinear, dins meu, els Trets fonamentals de l'Home Nou. I aquest intent és el que ofereixo ara, com una contribució balbucient, al llibre del DEI sobre "Espiritualitat i Alliberament a Amèrica Llatina". Els nostres teòlegs, els nostres sociòlegs, els nostres psicòlegs i els nostres pastoralistes diran la seva paraula major, científicament. I els nostres sants i els nostres màrtirs faran veritat –ja l'estan fent, amb cabalosa efusió– el rostre llatinoamericà de l'Ésser Humà Nou.

1. La lucidesa crítica

Una actitud de crítica "total" davant de suposats valors, mitjans de comunicació, consum, estructures, tractats, lleis, codis, conformisme, rutina... Una actitud d'alerta, insubornable. La passió per la Veritat.

2. La gratuïtat admirada, enlluernada

La gratuïtat contemplativa, oberta a la Transcendència i acollidora de l'Esperit. La gratuïtat de la Fe, la vivència de la Gràcia. Viure en estat d'Oració.

La capacitat de sorprendre's, de descobrir, d'agrar. Llevar-se cada dia. La humilitat i la tendresa de la Infància Evangèlica. El perdó major, sense mesquineses i sense servilismes.

3. La llibertat desinteressada

Ser Pobres, per ser Lliures davant dels Poders i de les seduccions.

La lliure austeritat dels que peregrinen sempre. Una morigerada vida de combat. La Llibertat total dels que estan disposats a morir pel Regne.

4. La creativitat en festa

La creativitat intuïtiva, desembarassada, humorada, lúdica, artística. Viure en estat d'Alegria, de Poesia i d'Ecologia. L'afirmació

de l'Autoctònia. Sense repeticions, sense esquematismes, sense dependències.

5. La conflictivitat assumida com a milícia

La passió per la Justícia, en esperit de lluita, per la veritable Pau.

La tossuderia incansable. La denúncia profètica. La Política, com a missió i com a servei. Estar sempre definit, ideològic i vivencialment, del costat dels Pobres. La Revolució diària.

6. La fraternitat igualitària

O la igualtat fraterna. L'Ecumenisme, per damunt de races i d'edats i de sexes i de credos. Conjuguar la més generosa comunió amb la salvaguarda de la pròpia identitat ètnica, cultural i personal. La Socialització, sense privilegis. La real superació, econòmica i social, de les Classes, que són aquí, en ordre al sorgiment de la sola "Classe" Humana.

7. El testimoni coherent

Ser allò que s'és. Parlar allò que es creu. Creure allò que es predica. Viure allò que es proclama. Fins a les darreres conseqüències i en les menudeses diàries. La disposició habitual per al Martí.

8. L'esperança utòpica

Històrica i Escatològica. Des de l'Avui per al Demà. L'Esperança creïble dels testimonis i constructors de la Resurrecció i del Regne.

Es tracta d'Utopia, la Utopia de l'Evangeli.

L'Home Nou no només viu de pa. Viu de Pa i d'Utopia.

Només Éssers Humans Nous poden fer el Món Nou.

Penso que aquests trets corresponen als trets d'aquell Ésser Humà Nou que va ser Jesús.

Pere Casaldàliga